

Pehlivan, 571'de (1176) Hemedan'da vefat eden Arslanşah'ın yerine onun oğlu II. Tuğrul'u Selçuklu tahtına çıkardı. II. Tuğrul'un 572 (1177) yılında tahta çıkarıldığı da rivayet edilir. Arslanşah'ın öldüğünü duyan kardeşi Muhammed, İsfahan'da Kaymaz oğlu Kavşud ve diğer bazı emirlerle buluştu. Atabeg Pehlivan İsfahan'a giderek Muhammed'i bozguna uğrattı. Muhammed önce Hûzistan'a, ardından Vâsır'a kaçtı, ancak orada üç gün kalabildi. Bağdat'a kabul edilmemesi üzerine Fars'a giderek Salgurlu Zengî'ye sığındı. Pehlivan kalabalık bir orduyla Fars'a geldi. Onunla tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Zengî, Muhammed'i ona teslim etmek zorunda kaldı. Atabeg Pehlivan sayesinde komşu küçük devletler de II. Tuğrul'u metbû tanıdılar. Fars, Hûzistan, Musul, Ahlat ve Erzurum'da hutbe Sultan II. Tuğrul adına okunmaya başlandı.

Atabeg Pehlivan, Selâhaddin-i Eyyûbî'nin el-Cezîre'de ve Doğu Anadolu'da faaliyetlerde bulunmasından rahatsızlık duyarak birlikte ona karşı ciddi bir girişimde bulunmadı. 579 (1183) yılında damadı Ahlatşah II. Sökmen'in halef bırakmadan ölmesi üzerine Ahlat'ı ele geçirmek istediye de Selâhaddin Ahlat'ın önünde görününce Sökmen'in memlûk Begtemür'ü kendisine tâbi olmak şartıyla Ahlat meliki olarak tanıdı. Aynı yıl içinde Selâhaddin ile Musul hükümdarı Zengîler'den İzzeddin Mes'ûd b. Mevdûd arasında barış yapıldı. Böylece Selçuklu Devleti'nin sâdik tâbilerinden olan Musul Atabegliği tamamıyla Selâhaddin'in hükmü altına girdi. Selâhaddin'in Kazvin ve Bistâm'daki Bâtınîler'i ortadan kaldıracğını söyleyerek ordusuyla ülkesinden geçmek için izin istemesi Pehlivan'ı rahatsız etti. Bunun ülkesini elinden almak için bir bahane olduğunu düşünen Pehlivan, Selâhaddin'e karşı müdafaa hazırlıklarına girişti. Bu sırada şiddetli üzüntüden dolayı hastalandı; eşini ve çocuklarını görmek için gittiği Rey'de vefat etti (Zilhicce 581 / Mart 1186). Pehlivan'ın Mahmud Kutluğ İnânc, Ömer, Ebû Bekir ve Özbek adında dört oğlu vardı. Oğullarına parlak bir gelecek hazırlamak Pehlivan'ın başlıca gayelerinden biri olmuş, Selçuklu emirlerini birer birer tasfiye edip yerlerine kendi memlûklerini geçirerek hem kendisinin hem de çocuklarının durumlarını sağlamlaştırmıştır. Kaynakların hemen hepsinde Pehlivan'dan övgüyle bahsedilmekte, ancak Fars'ı korkunç bir şekilde yağmalattığı ve önemli mevkilere kendi kullarını getirdiği için eleştirilmektedir. Atabegliği on yıl idare etmeyi başarma-

sında babası Şemseddin İldeniz'in kendisine zengin bir hazine ile memlûklerden oluşan güçlü bir ordu bırakması ve muhalefet edebilecek kimseleri ortadan kaldırması etkili olmuştur. Edip ve şairleri himaye eden Pehlivan'ın sarayında bulunan şairler arasında Mücrüddîn-i Beylekânî de vardır. Nizâmî-i Gencevî *Şîrin* ve *Husrev* adlı mesnevisini ona takdim etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râvendî, *Râhatü's-sudûr*, s. 266, 282, 292, 296, 297, 299, 301, 307, 310, 319, 334-337, 351; *Ahbarü'd-devleti's-Selcûkiyye*, s. 145-173; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 267, 268-269, 271, 286-287, 332, 348, 388-389, 423-424, 525-526; Bûndârî, *Zübdetü'n-Nuşra*, s. 297-301; a.e. (Burslan), s. 264-268; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, II, 168-169; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmi'ü't-tevârih* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, s. 156-178; Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Browne), s. 470, 472-475; Mîrhând, *Rauzatü's-sâfâ*, Leknev 1332, IV, 119-121; *el-Muhtârât mine'r-resâ'il* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 2535 şş., s. 130; Mükrimin Halil Yınanç, "Arslan-Şah", *İA*, I, 610-615; Faruk Sümer, "Pehlivan", a.e., IX, 545-548; K. V. Zetterstéen, "Pahlawân", *El²* (İng.), VIII, 239; Gülay Ögün Bezer, "İldenizliler", *DİA*, XXII, 82-83.

FARUK SÜMER

PEHLİVAN İBRÂHİM PAŞA

(ö. 1821)

Rumeli âyanlarından,
Rus savaşlarının
Baba Paşa lakabıyla bilinen
ünlü kumandanı.

Bozok'ta 1760-1770 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Hakkında düzenlenen destanlarda baba soyunun Battal Gazi, anne soyunun Ahmed Târan olarak gösterilmesinin gerçekle alakası olmadığı açıktır (*Uyan Padişahım*, s. 330). Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını memleketinde geçirdi. Gençlik yıllarında güreş tutmuş olmasından ötürü "Pehlivan" lakabıyla anılmış olmalıdır. Askerî bilgilerini Rumeli âyanlarının hizmetinde bulunması ve gönüllü olarak katıldığı cephelerde kazandığı tecrübelerden edindiği anlaşılmaktadır. Kendisinin ehliyet ve dirayetli, Sütlüce Mühendishânesi'nde yetişmiş bir istihkâm subayı olarak tanıtılması (Zinkeisen, VII, 662) ilginç olmakla beraber kronolojik bakımdan hayatı hakkındaki bilgilerle örtüşmemekte ve gerçeği yansıtmamaktadır.

1787-1788 Osmanlı Rus-Avusturya savaşlarına gönüllü olarak katıldı. O sıralarda ağa lakabıyla anılmaktaydı. Savaş esnasında, 1792 Yaş Antlaşması'ndan sonra Rumeli'de ortaya çıkan dağlı eşkıyası ve isyan eden Pazvandoğlu'nun tenkiliyle vazifelenen Seyyid Alo Paşa'nın ve 1789-

1790 arasında dört ay kadar süren sadrazamlığı cephede geçen Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın maiyetinde bulundu. 1798-1806 yılları arasında Gürcü Osman Paşa, İbrâil Nâzırı Ahmed Paşa, Yûsuf Paşa, Yıllıkoğlu Süleyman Ağa, Manav İbrâhim gibi Rumeli'deki âsiler ve âyanlarla mücadele ederek bunların içinde bir yer edinmeye çalıştı. Nihayet Tirsinikli İsmâil Ağa'nın önde gelen adamları arasına katıldı. Haziran 1803'te Tırnova voyvodası ve Rusçuk âyanı İsmâil Ağa'nın aracılığıyla Hassa silâhşörlüğü (Uzunçarşılı, s. 21) ve 1805'te kapıcıbaşı unvanlarını elde etti. Yıllıkoğlu'nun elinden alınan Deliorman ve Dobruca bölgelerinin âyanı oldu. Bu bölgedeki Kuzgun kasabasını merkez olarak seçti. Böylece Alemdar Mustafa ile birlikte Tirsinikli'nin en yakın adamı haline geldi (a.g.e., s. 31).

1806'da başlayan Rus savaşı esnasında Ruslar'ın İsmâil Kalesi'ne saldırımları üzerine süratle harekete geçerek stratejik önemi olan bu kalenin düşman eline geçmesini engel oldu. Burada Ruslar'a karşı verdiği mücadelede üç yıl boyunca "semender gibi ateş içinde yüzdü" (Cevdet, IX, 139), kahramanlıklarıyla adını cönklerle geçirecek kadar büyük bir ün sağladı (*Uyan Padişahım*, s. 330-335; Sakaoğlu, s. 203) ve halk arasında "Pehlivan Agababa" olarak şöhrat buldu (Beydilli, s. 125). Hatta Alemdar Mustafa Paşa'nın kısa süren sadareti esnasında Yıllıkoğlu meselesinden ötürü kendisini öldürtmek istemesi, bu emrin icrasını Boşnak Ağa'ya havale etmesi, ancak Boşnak Ağa'nın kendisinin özellikle İsmâil Kalesi'nin kurtarılması esnasındaki gayretinden ötürü bu emri yerine getirmedeği ve durumu İbrâhim Ağa'ya bildirdiği gibi kayıtlar (Câbî Ömer Efendi, I, 345-346), şahsî düşmanları ve kahramanlığının birbirini ne derecede dengelediğinin bir göstergesi olsa gerektir.

Mayıs 1809'da 60.000 kişilik Rus ordusu Tuna'yı geçtikten sonra Dobruca'ya girip Karadeniz sahilindeki Kavarna'yı ele geçirerek Pazarcık istikametine doğru ilerlediğinde Sadrazam Yûsuf Ziyâeddin Paşa, Pehlivan İbrâhim Ağa'yı 17-18.000 asker ve on sekiz topla ana karargâhın bulunduğu Rusçuk'tan Silistre'yi kuşatma altına alan Ruslar'ın üzerine gönderdi (Jorga, V, 169-170). İbrâhim Ağa, Tatarice'de Ruslar'ı ağır bir yenilgiye uğratarak Silistre'yi muhasara edilmekten kurtardı (Ekim 1809). Bu başarıyı üzerine Silistre sahrasında kendisine vezâret rütbesi ve Rakka valiliği verildi (24 Şevval 1224 / 2 Aralık 1809). Bundan sonra "Baba Paşa" olarak anılmaya başlandı (Şânîzâde, I, 276; Cevdet, IX, 140).

1810'da Razovat'ta meydana gelen çarpışmada Baba Paşa üstün Rus kuvvetleri karşısında yenildi ve önemli kayıplar vererek iyi tahkim edilmiş olan Pazarcık'a geri çekildi. Burada savunmaya geçti, başarısız da olsa birkaç huruç hareketinde bulundu. 1300 kadar süvarisini kaybetmesi ve özellikle kumandanları İsmâil Paşa'nın Ruslar'a esir düşmesi üzerine Pazarcık'ta daha fazla dayanamadı, ancak teslim olmak da istemedi. Hacıoğlupazarı ve Hezargrad Ruslar'ın eline geçti. Silistre Kalesi, buranın eski mütesellimi Yılkıoğlu'nun Ruslar'la gizlice anlaşması üzerine vire ile teslim oldu, Toktoran da aynı âkibete uğradı (Haziran 1811). Rus Generali Sergius Kaminski'nin aldığı takviye kuvvetleriyle 3 Haziran'da saldırıya geçmesiyle kolundan yaralanan Baba Paşa 7 Haziran 1811'de 2000 kişi ile birlikte esir düştü (a.g.e., IX, 178). Pazarcık korkunç bir katliama sahne oldu (Zinkeisen, VII, 662). Yılkıoğlu'nun bu ihaneti ve Baba Paşa'nın esareti İstanbul'da geniş yankı uyandırdı ve II. Mahmud cihâd-ı ekber ilân etmek zorunda kaldı (Danişmend, IV, 100).

İbrâhim Paşa, savaşı sona erdiren Bükreş Antlaşması'ndan (29 Mayıs 1812) sonra itibarlı bir esaret geçirdiği Rusya'dan döndü (Kasım 1812). Esareti esnasında II. Mahmud ve Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa dahil olmak üzere önde gelen pek çok kişi tarafından kendisine ve ailesine maddî yardımda bulunuldu. Dönüşünde de aynı ilgiyi gördü, kısa bir müddet Kuzguncuk'ta Yazıcı Mehmed Efendi Yalısı'nda dinlendi. Burada başta Kaymakam Paşa ve Kaptan Paşa olmak üzere devlet ricâli ve bizzat II. Mahmud tarafından ziyaret edildi, büyük iltifata nâil oldu ve nakit para ile ödüllendirildi (Câbî Ömer Efendi, II, 924, 933). Bu arada kendisine Sivas valiliği tevcih edilerek (18 Ocak 1813) maiyetine bir miktar top ve topçu askeri verildi ve Anadolu'nun eşkıyadan temizlenmesiyle vazifelendirildi. 24 Mart 1813 tarihinde yola çıkması münasebetiyle Haydarpaşa çayırında padişahın da yer aldığı parlak bir uğurlama merasimi tertiplendi (a.g.e., II, 957). Merkezî hükûmeti uğraştıran ve önemli bir yerel güç haline gelen Divriğili Kösepaşazâde Veli Paşa'nın tenkili Baba Paşa'nın en önemli işi oldu; kendisine havale edilen işi başarıyla yerine getirerek II. Mahmud'un takdirini kazandı (a.g.e., II, 1014; Sakaoğlu, s. 191-192, 202-206). Mart 1815'te Erzurum valiliğine tayin edildi. Burada isyan halinde bulunan Anadolu sahilleri seraskeri Şerif Mehmed Paşa, Çıldır Valisi Selim Paşa ve oğulları ile uğraştı. Şerif Mehmed Paşa

aman dileyince affedildi. Acara ve Ahıska dolaylarında hüküm süren Selim Paşa ve oğullarıyla çetin bir mücadele içine girdi. Sarp kalelere sığınmış olmaları bunların kurtulmasına yetmedi ve ele geçirilerek idam edildiler. 1816 sonlarında Diyarbakır valiliğine gönderildi ve 20 Kasım 1816'da şehre girdi. Ancak bir müddet sonra azledilerek Bursa'da oturması istendi. 22 Şubat 1817'de üç yıl kadar kalacağı Bursa'ya geldi. Burada tanıştığı Gazzî Dergâhî şeyhlerinden Gazzîzâde Abdülatif Efendi kendisi için *Vekâyi-i Baba Paşa* adıyla bir eser kaleme aldı. Ekim 1819'da İnebahtı ve Karlı-ili sancakları mutasarrıfı oldu; Tepedelenli Ali Paşa'nın te'dibi ile görevlendirildi. 1821 senesi içinde vefat etti ve Karlı-ili'de defnedildi. Genel olarak aralarında yetiştirdiği Rumeli âyanlarında pek görülmeyen bir sadakatle sonuna kadar devlete hizmet etmiş olan Pehlivan İbrâhim Paşa, Anadolu'daki eşkıya tenkili esnasında resmen "seyyid" lakabı ile anılmışsa da (Şânîzâde, II, 188; Sakaoğlu, s. 205-206) bu otoritesine dinî saygınlık ekleyen bir tasarruftan öteye geçmez.

BİBLİYOGRAFYA :

Câbî Ömer Efendi, *Tarih* (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, I, 114-115, 178, 344-347, 370-372, 391, 429, 444-445, 521, 526-527, 545-546, 552, 554, 574, 576-579, 635-636, 639, 659, 661, 669, 696; II, 922, 924, 933, 935, 937, 957-958, 990, 1014; Şânîzâde, *Tarih*, I, 276; II, 188; Gazzîzâde Abdülatif Efendi, *Vekâyi-i Baba Paşa*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan Gazi, nr. 1043; Zinkeisen, *Geschichte*, VII, 662; Cevdet, *Tarih*, IX, 139-140, 142, 177-178, 180; *Sicill-i Osmânî*, II, 41; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemkar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942, s. 21-24, 31, 34-36, 43; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 84, 99-100; *Üyan Padişahım* (haz. Cahit Öztelli), İstanbul 1976, s. 330-335; Necdet Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul 1998, s. 171, 191-192, 196, 202-210, 212, 214; Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul 2001, s. 125; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, V, 169-171, 248.

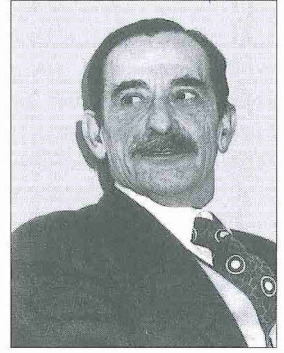
KEMAL BEYDİLLİ

PELLAT, Charles

(1914-1992)

Fransız şarkiyatçısı.

Cezayir'in Kostantine şehrinde doğdu. Ailesinin Fas'a yerleşmesi sebebiyle ilk ve orta öğrenimini Dârülbeyzâ'da (Casablanca) tamamladı. 1933-1935 yılları arasında Bordeaux Üniversitesi'nde Arap dili ve edebiyatı okudu; ardından Fas'a dönüp

Charles
Pellat

Merakeş Enstitüsü'nde öğretim görevlisi oldu. 1935 yılının sonunda askere alınarak Cezayir'e gönderildi; ancak orada da çalışmalarına devam etme fırsatı buldu ve özellikle Berberîler'in dili üzerine kitap ve malzeme topladı. Askerliğin ardından 1938'de girdiği Cezayir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Berberî Dili Bölümü'nü bitirdi. Ertesi yıl II. Dünya Savaşı çıktığında Arapça'sından ve müslümanlarla olan yakın ilişkisinden yararlanmak amacıyla Fransız Yüksek Komiserlik Delegasyonu'nun basın sorumlusu olarak Şam'a tayin edildi. Görevi sırasında Suriyeli şair ve yazarlarla temasa geçti; aynı zamanda Arapça aylık bir dergi çıkarmaya başladı. Savaşın ardından Paris'e yerleşti ve kısa bir süre Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştıktan sonra bir lisede öğretmenlik yapmaya başladı. Bu arada "Basra çevresi ve Câhiz'in yetişmesi" konulu teziyle Paris Üniversitesi'nde doktor unvanı aldı (1950), arkasından bu üniversitede Doğu dilleri ve edebiyatları konusunda ders verdi. 1956'da Sorbonne Üniversitesi'ne geçerek emekliliğine kadar başkanlığını yürüttüğü İslâm Araştırmaları Bölümü'nü ve onun yanı sıra Bibliothèque H. Mass adıyla anılan İslâmî Eserler ve Arapça İhtisas Kütüphanesi'ni kurdu. Pellat, *Encyclopédie de l'Islam* ile *el-Karmil* (Hayfa) ve *Hamdard Islamicus* (Karaçi) adlı bilimsel dergilerin yayın kurullarında yer aldığı gibi Académie des Sciences d'Outremer ile l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'in de üyesiydi. Arap dili, tarihi ve medeniyeti hakkında yazılmış çok sayıda kitap ve makalesi bulunan Pellat, Câhiz ve eserleri hakkında yaptığı çalışmalardan dolayı meslektaşları arasında "l'homme de Djâhiz" (Câhiz'in adamı) lakabıyla tanınıyordu.

Eserleri. Pellat'nın en aktif yazar ve redaktörlerinden biri olduğu *Encyclopédie de l'Islam*'da (EI² [Fr.]) 250'den fazla maddesi bulunmaktadır. Çalışmalarından bazıları şunlardır: A) Telifleri: *Langue et littérature arabes* (Paris 1952; Ar. Târî-